

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทยมาช้านาน บรรพบุรุษไทยตั้งแต่สมัยเก่าก่อนได้รับพระพุทธศาสนามาประเพณีปฏิบัติและรักษา ส่งเสริม สืบต่อกันมาไม่ขาดสาย พระรัตนตรัยและหลักธรรมปฏิบัติในพระพุทธศาสนา ได้ซึมซาบเข้าไปในจิตใจและอยู่ในสายเลือดเนื้อของคนไทยในชาติไทยตลอดมาจนถึงปัจจุบัน^๑ พระพุทธศาสนานั้นว่าโดยทั่วไปมีความหมายกว้างมาก รวมถึงแต่หลักธรรม พระสงฆ์ องค์กรสถาบัน กิจกรรมไปจนถึงศาสนสถาน ศาสนวัตถุทุกอย่าง แต่ถ้าจะเจาะจงไปถึงความหมายที่เป็นตัวจริง พระพุทธศาสนา หมายถึง “คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า” และความดำรงอยู่ของพระพุทธศาสนาย่อมหมายถึง ความดำรงอยู่แห่งคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า^๒ สภาพของสถาบันพระพุทธศาสนาที่มีความเจริญรุ่งเรืองหรืออ่อนแอมีความสำคัญอย่างยิ่ง มิใช่เฉพาะความเจริญรุ่งเรือง แต่มีผลต่อความเจริญก้าวหน้าและความมั่นคงของสังคมไทยทั้งหมด^๓ ด้วยเหตุนี้การดำรงรักษาคำสอนของพระพุทธศาสนา จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับพุทธศาสนิกชนทั่วไป

บุคคลที่มีหน้าที่ดำรงรักษาไว้ซึ่งพระพุทธศาสนา คือ พุทธบริษัท ๔ คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกาโดยเฉพาะอย่างยิ่งพระภิกษุสามเณรนับว่าเป็นผู้มีส่วนสำคัญในการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา เพราะหน้าที่หลักของพระสงฆ์ตามพุทธบัญญัติ คือ การปฏิบัติธรรมเพื่อบรรลุความพ้นทุกข์ของตนเอง การสั่งสอนธรรมเพื่อให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ และการประยุกต์ธรรมเพื่อช่วยเหลือชาวบ้านให้พ้นทุกข์ จึงอาจกล่าวได้ว่า การศึกษาของพระสงฆ์เป็นพื้นฐานและมีส่วนในการปฏิบัติศาสนกิจของพระสงฆ์ ซึ่งมีผลต่อความมั่นคงและการสืบทอดพระพุทธศาสนา

การศึกษาในพระพุทธศาสนาแบ่งได้ ๒ ภาษา คือ ภาษาบาลีและภาษาสันสกฤต การศึกษาภาษาบาลีเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนานิกายเถรวาท เพราะทุกประเทศที่นับถือนิกายเถรวาทให้ความเคารพ และศึกษาพระพุทธพจน์จากพระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลีเหมือนกับว่ากำลังฟังพระพุทธวจนะต่อพระพักตร์ของพระบรมศาสดา คำสอนของพระพุทธองค์ จึงยังคงบริสุทธิ์ทราบบ้างถึงปัจจุบัน^๔ พระภิกษุสามเณรหรือพุทธศาสนิกชนจึงต้องศึกษาบาลี เพื่อให้ศึกษาพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าจากคัมภีร์ต่างๆ ภาษาบาลีจึงได้รับความนิยมจากพุทธศาสนิกชนเป็นอย่างมาก

^๑ สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน), บทเจริญพระพุทธมนต์, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย ในพระสังฆราชูปถัมภ์, ๒๕๔๖), หน้า ๑.

^๒ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพมหานคร : เอส.อาร์.พรินต์ติ้งแมสโปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๖.

^๓ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, รายงานการเสวนาทางวิชาการ เรื่อง การศึกษาของคณะสงฆ์กับการปฏิรูปการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๑.

^๔ พระมหาวรญาณ วรณฺญ, ประวัติศาสตร์การศึกษาบาลีคณะสงฆ์ไทยในสยามประเทศ, (กรุงเทพมหานคร ; โรงพิมพ์อาทร, ๒๕๔๗), หน้า ๑.

การศึกษาพระธรรมวินัยและการศึกษาภาษาบาลีจึงคู่กันตลอดมา ต่อมาพระไตรปิฎกเริ่มได้รับการแปลเป็นภาษาไทย ในสมัยรัชกาลที่ ๑ รวมทั้งอรรถกถาและฎีกา ก็ได้รับการแปลเป็นภาษาไทยเกือบทั้งหมด พุทธศาสนิกชนจึงให้ความนิยมนำอ่านคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาฉบับแปลเป็นภาษาไทยมากขึ้น ความจำเป็นในการศึกษาภาษาบาลีจึงลดความสำคัญลง การศึกษาพระธรรมวินัยกับการศึกษาภาษาบาลีจึงแยกออกจากกัน จากเดิมที่ศึกษาภาษาบาลีเพื่อนำไปแปลคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา เป็นการศึกษาตัวภาษาบาลีเอง แต่การศึกษาภาษาบาลียังจำเป็นสำหรับผู้ที่ต้องการสืบค้นคำตอบทางพระพุทธศาสนาจากต้นฉบับภาษาบาลี และการศึกษาภาษาบาลีเป็นระบบการศึกษาหลักของคณะสงฆ์

การศึกษาของพระสงฆ์เป็นการจัดการศึกษาตามหลักสูตรพระปริยัติธรรม เน้นไปที่การศึกษาภาษามคธหรือภาษาบาลี ซึ่งเป็นภาษาหลักในการจารึกลงในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา เช่น พระไตรปิฎก รวมทั้งอรรถกถา และฎีกา เป็นต้น ด้วยเหตุที่ภาษาบาลีเป็นภาษาที่ใช้จารึกคำสอนในพระพุทธศาสนาตามบทวิเคราะห์ว่า พุทธวจนนำเลตตีติ ปาลี”^๕ แปลว่าโดยอมรรักษาไว้ซึ่งพระพุทธวจนะ เพราะเหตุนั้น ภาษานั้น ชื่อว่าปาลี แปลว่าภาษาที่รักษาไว้ซึ่งพระพุทธวจนะ

เมื่อมีการจารึกภาษาบาลีลงในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาแล้ว พระสงฆ์สามเณรหรือพุทธศาสนิกชน จึงต้องเรียนเป็นภาษาบาลี เพื่อให้เข้าใจและแปลคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาได้ การจัดการศึกษาของพระสงฆ์ที่เรียกว่า การศาสนศึกษา จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อธำรงรักษาเนื้อหาสาระหรือแก่นสารพระพุทธศาสนานั้น ได้แก่ การเรียนนันทกรรมและบาลี หลักสูตรที่ใช้เรียนมีเนื้อหาที่มีมาตั้งแต่สมัยพระพุทธเจ้า โดยนำเอาพระไตรปิฎกและหลักธรรมต่างๆ มาย่อแล้วเรียนเพื่อรักษาพระพุทธศาสนาเรียกกันว่า เรียนพระพุทธพจน์ เหตุที่พระพุทธศาสนาดำรงคงอยู่และสืบต่อมาได้ทุกวันนี้โดยไม่สูญหายหรือผิดเพี้ยนไป และมีการสืบทอดและพัฒนาตลอดมา ก็เพราะได้อาศัยการศึกษาเล่าเรียนแบบนี้ ผู้ที่มีบทบาทในการเรียนรู้ภาษาบาลีและเผยแพร่หลักคำสอนในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาได้มากที่สุด คือ พุทธบริษัททั้ง ๔ คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา^๖

การจัดการศึกษาบาลีในอดีตที่ผ่านมา มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ไม่บ่อยมากนัก ที่เห็นเด่นชัดคือ การเปลี่ยนแปลงระดับชั้นในสมัยกรุงศรีอยุธยา ได้แบ่งชั้นการเรียนออกเป็น ๓ ชั้น หรือ ๓ ประโยค ตามปิฎกทั้ง ๓ นั้น คือ เปริยอุตริต้องแปลจบพระสูตร เปริยอุโทต้องแปลจบพระสูตร และพระวินัย และเปริยอุเอกต้องแปลจบพระสูตร พระวินัย และพระอภิธรรม ผู้เรียนจบเปริยอุตรี-โท-เอก เรียกว่า มหาเปริยอุบาลี^๗ ภายหลังต่อมาคณะผู้บริหารการศึกษาของสงฆ์ได้เปลี่ยนเป็นประโยค ๑-๒ ถึงประโยค ป.ธ.๙ และเปลี่ยนตำราเรียนจากพระไตรปิฎกมาเป็นคัมภีร์อรรถกถาฎีกาซึ่งเป็นคัมภีร์ชั้นรองแทน โดยเปลี่ยนระบบการสอนจากสอบปากเปล่า มาเป็นสอบข้อเขียน ภายหลังต่อมา

^๕ พระมหาศกักรินทร์ ศพินทุรักษ์, **หลักบาลีไวยากรณ์**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลียงเชียงจงเจริญ, ๒๕๕๓), หน้า ๒.

^๖ มงคล ศรีไพรวรรณ, **ประวัติการศึกษาของสงฆ์**, (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๕๐), หน้า ๑๑.

^๗ เรื่องเดียวกัน หน้า ๔๓.

ใน พ.ศ. ๒๔๕๖ ได้มีการเปลี่ยนแปลงเป็น ๓ ชั้น โดยแบ่งชั้นประโยค ๑-๒-๓ เรียกว่า เปรียญตรี ประโยค ป.ธ. ๔-๕-๖ เรียกว่า เปรียญโท ประโยค ป.ธ. ๗-๘-๙ เรียกว่า เปรียญเอก^๔

ต่อมาาระบบการศึกษาของสงฆ์เป็นไปตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ และพระราชบัญญัติกำหนดวิทยฐานะผู้สำเร็จวิชาการพระพุทธศาสนา พ.ศ. ๒๕๒๗ พระราชบัญญัติกำหนดวิทยฐานะผู้สำเร็จวิชาการพระพุทธศาสนา (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๐ การศึกษาที่คณะสงฆ์จัดให้พระภิกษุสามเณรได้ศึกษามี ๒ ประเภทคือ การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมมี ๓ ชั้น ได้แก่ นักธรรมชั้นตรี นักธรรมชั้นโท และนักธรรมชั้นเอก และการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลีมี ๘ ชั้น ได้แก่ ประโยค ๑-๒-๓ เรียกว่า ระดับเปรียญตรี ประโยค ๔-๕-๖ เรียกว่า ระดับเปรียญโท ประโยค ๗-๘-๙ เรียกว่า ระดับเปรียญเอก

การศึกษาพระปริยัติธรรมนั้น ได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐและภาคเอกชน รวมทั้งคณะสงฆ์ แต่ก็ไม่สามารถจะพัฒนาและขยายการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีให้เพียงพอขึ้นกว่าเดิมได้ เมื่อพิจารณาจากสถิติผลการสอบและจำนวนผู้เข้าสอบในแต่ละปี ปรากฏว่าจำนวนผู้ที่ส่งสอบกับผู้ที่สอบได้ ผู้ที่สอบได้มีเปอร์เซ็นต์น้อยมาก ปัญหาส่วนหนึ่งมาจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองการปกครอง ส่งผลกระทบต่อการศึกษาศาสนาของพระภิกษุสามเณรอย่างต่อเนื่อง ทราบได้จากการศึกษาของพระสงฆ์ได้ลดความสำคัญลง จะมีอยู่เฉพาะภายใน วัดที่สำคัญๆ เท่านั้น คณะสงฆ์จะต้องดูแลจัดการการศึกษาตนเองภายในวัดที่รับผิดชอบ บรรดาสำนักเรียนแต่ละวัดที่เจ้าอาวาสได้จัดให้มีการศึกษาพระปริยัติธรรม จะต้องดำเนินการหาทุนทรัพย์มาบริหารจัดการตามความเหมาะสม

นอกจากนั้นในการจัดการศึกษาแผนกธรรม ยังขาดบุคลากร ขาดเงินงบประมาณ ซึ่งไม่เพียงพอและไม่แน่นอน ขาดการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารการศึกษา ขาดเครื่องมือ วัสดุอุปกรณ์ไม่เพียงพอ ขาดการทำนุบำรุง ดูแลรักษา เมื่อพิจารณาด้านบุคลากร (Man) ผู้เรียนเป็นผู้ขาดโอกาสทางการศึกษา มีความแตกต่างทางสังคมและเศรษฐกิจ มีพื้นฐานความรู้ของผู้เรียนซึ่งมีความแตกต่าง และผู้เรียนมีการศึกษาทั้ง ๓ แผนก คือ แผนกธรรม แผนกบาลี และแผนกสามัญศึกษา ทำให้เกิดความล่าช้าทางการศึกษา ผู้เรียนห่างไกลครอบครัว ผู้บริหารมีความรู้และทักษะไม่เพียงพอต่อการบริหารจัดการเท่าทันการเปลี่ยนแปลง และผู้บริหารมีภาระงานอื่นมากทำให้ไม่มีเวลาในการบริหารจัดการเพียงพอ ขาดความมั่นคง และความก้าวหน้าทางด้านวิชาชีพ ขวัญและกำลังใจ ไม่ได้รับสวัสดิการ การสงเคราะห์ รายได้ และสวัสดิการที่เหมาะสมต่อคุณวุฒิ และไม่ได้รับการพัฒนาให้มีความรู้ความสามารถในการจัดกระบวนการเรียนการสอน ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางอย่างเหมาะสมและเท่าเทียม มีการเปลี่ยนแปลงทำให้เกิดภาวะสมองไหลไปหน่วยงานอื่นที่มั่นคงกว่าเดิม ระบบการบริหารและการพัฒนาบุคลากรยังไม่เป็นระบบ ไม่มีทิศทางในการจัดการที่ชัดเจน ครูส่วนน้อยไม่มีการจัดทำข้อมูลเกี่ยวกับความต้องการของผู้เรียน ไม่มีการประเมินผลจากหลายฝ่าย และการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้นักเรียนรู้จักคิดและแสวงหาคำตอบด้วยตนเอง ผู้บริหารขาดการนิเทศติดตาม ประเมินผลให้เป็นระบบและดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ไม่มีการบันทึกเป็นหลักฐาน

^๔ สมชาย ไผ่ตรี, “การศึกษาของพระสงฆ์ไทย : กรณีศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี”, รายงานวิจัย, (สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๓๙), หน้า ๒.

ไม่มีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่น เทคโนโลยีมาใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน นอกจากนั้น จุดอ่อนของนักเรียน คือ นักเรียนบางส่วนยังขาดการรู้จักประหยัดในการใช้จ่ายของส่วนตัวเองและส่วนรวม นักเรียนส่วนน้อยที่มีทักษะในการคิดวิเคราะห์ คิดสังเคราะห์เกี่ยวกับข้อมูลต่างๆ การจำแนก การเปรียบเทียบ ความคิดรวบยอด การประเมิน และการสร้างจินตนาการ ระดับผลการเรียนรวมทุกวิชา มีระดับผลการเรียน ๓ และ ๔ อยู่ในเกณฑ์ที่ไม่น่าพอใจ ผู้เรียนส่วนน้อยที่รู้จักตั้งคำถาม รู้จักการใช้เวลาว่าง โดยการอ่านหนังสือ และกล้าที่จะแสดงความคิดเห็นเชิงวิพากษ์ วิวิจารณ์ และสรุปความได้ ผู้เรียนได้รับการพัฒนาและส่งเสริมด้านศิลปะ ดนตรี และกีฬาได้ไม่เต็มที่เท่าที่ควร ด้านการเงิน (Money) มีงบประมาณไม่เพียงพอ ไม่สอดคล้อง ไม่เหมาะสมกับภาระงานและรูปแบบการจัดการเรียนการสอน ขาดระบบการบริหารจัดการ การเงิน การบัญชีที่ได้มาตรฐานเป็นธรรมาภิบาล และไม่มีแผนงานที่ชัดเจนในการบริหารจัดการระบบการเงินของโรงเรียน มีสื่อวัสดุอุปกรณ์ อาคารสถานที่ไม่เพียงพอ ไม่เอื้อต่อการจัดการศึกษา และไม่เอื้อต่อการจัดการเรียนการสอน ด้านวัสดุอุปกรณ์หลักสูตรเทคโนโลยี (Material) หลักสูตรที่ใช้เป็นการนำของการศึกษาขั้นพื้นฐานมาใช้ซึ่งไม่มีความสอดคล้องกับบริบทการพัฒนาผู้เรียน เทคโนโลยีสารสนเทศในการบริหารจัดการ และการจัดการศึกษายังไม่มีความทันสมัย ระบบฐานข้อมูลยังไม่มีประสิทธิภาพ การเข้าถึงเทคโนโลยียังไม่ทั่วถึงด้านการบริหารจัดการ (Management) ไม่มีแผนงานในการบริหารจัดการและพัฒนาคุณภาพตามมาตรฐานการศึกษาอย่างชัดเจน การถ่ายทอดและสื่อสารยังไม่ทั่วถึงองค์กร ขาดการนิเทศติดตามและประเมินผลจากหน่วยงานต้นสังกัด ขาดการนำข้อมูลมาศึกษาวิเคราะห์เพื่อวางแผนการพัฒนาคุณภาพการศึกษาอย่างจริงจัง ขาดการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ และการจัดการศึกษาจากภาคส่วนภายนอก สภาพแวดล้อมของโรงเรียนขาดการสร้างบรรยากาศทางวิชาการ การศึกษาพระปรีชาญาณยังเน้นอยู่ในส่วนของปรีชา คือภาคของความรู้ยังไม่มีการเชื่อมต่อความรู้เข้าสู่ภาคของการปฏิบัติเพื่อให้เกิดปัญญาตามหลักพุทธธรรม ระบบสวัสดิการแก่ผู้เรียนขาดการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ ไม่มีระบบประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา และระบบการบริหารวิชาการการเผยแผ่พระพุทธศาสนายังไม่เป็นระบบ เป็นต้น^๙

การบูรณาการหลักธรรมเพื่อเป็นปัจจัยส่งเสริมการบริหารสำนักศาสนศึกษา เช่น การวางแผน การจัดการ การสั่งการ การประสานงาน และการควบคุมทรัพยากรในสำนักเรียนให้ประสบความสำเร็จ ประโยชน์เชิงนโยบายสาธารณะ ซึ่งสอดคล้องตามหลักอิทธิบาท ๔ ซึ่งเป็นหลักธรรมที่จะทำให้บุคคลให้การทำงานประสบความสำเร็จและมีความสุข คือ บุคคลต้องมีศรัทธาเป็นที่ตั้ง ความศรัทธาและความเชื่อมั่น เป็นตัวเบิกทางในการทำงานให้ได้ประสบผลสำเร็จและมีความสุขกับงานยังได้รวมพลังกับธรรมข้ออื่นก็จะเพิ่มความสำเร็จ เพิ่มความสุขในการทำงานยิ่งๆ ขึ้นไป ซึ่งท่านเรียกว่า อิทธิบาท ๔^{๑๐} ได้แก่ ๑) ฉันทะ ความพอใจ ความต้องการจะทำ ใฝ่ใจที่จะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอและปรารถนาที่จะทำได้ผลดียิ่งๆ ขึ้นไป ฉันทะ เป็นองค์ธรรมหนึ่งในอิทธิบาท ซึ่งเป็นสิ่งที่จะทำให้การทำงานใดๆ ประสบความสำเร็จ ๒) วิริยะ ความเพียร นั่นคือความมุ่งมั่นในการทำงานสิ่งใดให้สำเร็จ ความไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคขัดขวางใดๆ วิริยะ เป็นองค์ธรรมของหมวดธรรมชื่อ อิทธิบาท

^๙ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๗.

^{๑๐} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๓๑/๒๓๓.

พระพุทธเจ้าจึงกล่าวว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสตร์แห่งการความเพียร เช่น ความเพียรที่เกิดจากตนเอง และความเพียรที่บุคคลอื่นช่วยกระตุ้น ๓) จิตตะ เอาจิตฝึกฝน ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่กระทำ และทำในสิ่งนั้นด้วยความคิด ไม่ปล่อยจิตให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอย ใช้ความคิดในเรื่องนั้นบ่อยๆ เสมอๆ ทำกิจหรืองานนั้นอย่างอุทิศตัวอุทิศใจ และ๔) วิมังสา ให้ปัญญาสอบสวน หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญ ตรวจสอบเหตุผล และตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนเกินเลยบกพร่องขัดข้อง เป็นต้น ในสิ่งนั้นให้ได้ผลดียิ่งขึ้น

จากความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาเรื่อง “การพัฒนาการบริหารจัดการสำนักศาสนศึกษาในจังหวัดสมุทรปราการ” เพื่อศึกษาวิเคราะห์สภาพทั่วไปและปัญหาอุปสรรคการบริหารจัดการ เพื่อศึกษาปัจจัยแห่งความสำเร็จในการบริหารจัดการสำนักศาสนศึกษาในจังหวัดสมุทรปราการ นอกจากนั้น ผลจากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการสนับสนุนการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ในสำนักศาสนศึกษาทั่วไป ผู้บริหารหรือผู้เกี่ยวข้องสามารถนำไปใช้ประโยชน์เพื่อเป็นฐานข้อมูลสารสนเทศในการกำหนดยุทธศาสตร์การบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมให้มีประสิทธิภาพ และเจริญรุ่งเรืองสืบไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาวิเคราะห์สภาพทั่วไปของการพัฒนาการบริหารจัดการสำนักศาสนศึกษาในจังหวัดสมุทรปราการ

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาปัจจัยแห่งความสำเร็จของการพัฒนาการบริหารจัดการสำนักศาสนศึกษาในจังหวัดสมุทรปราการ

๑.๒.๓ เพื่อนำเสนอรูปแบบการพัฒนาการบริหารจัดการสำนักศาสนศึกษาในจังหวัดสมุทรปราการ

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๓.๑ วิเคราะห์สภาพทั่วไปของการพัฒนาการบริหารจัดการสำนักศาสนศึกษาในจังหวัดสมุทรปราการว่า เป็นอย่างไร

๑.๓.๒ ปัจจัยแห่งความสำเร็จของการพัฒนาการบริหารจัดการสำนักศาสนศึกษาในจังหวัดสมุทรปราการ เป็นอย่างไร

๑.๓.๓ รูปแบบการพัฒนาการบริหารจัดการสำนักศาสนศึกษาในจังหวัดสมุทรปราการ มีอะไรบ้าง

๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาการบริหารจัดการสำนักศาสนศึกษาในจังหวัดสมุทรปราการ” ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการวิจัย ขอบเขตด้านเนื้อหา ขอบเขตด้านประชากร ขอบเขตด้านพื้นที่ ขอบเขตด้านระยะเวลา ดังนี้

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องประกอบด้วย ๑. แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาการบริหารจัดการสำนักศาสนศึกษาในจังหวัดสมุทรปราการ โดยใช้ทฤษฎีการบริหารจัดการ

ของเฮนรี ฟาโยล์ (Henry Fayol) แบ่งออกเป็น ๕ ด้าน ได้แก่ ๑) การวางแผน ๒) การจัดองค์การ ๓) การสั่งการ ๔) การประสานงาน และ ๕) การควบคุม ๒. ศึกษาหลักธรรมอิทธิบาท ๔ ที่มาประยุกต์ใช้กับการพัฒนาการบริหารจัดการสำนักศาสนศึกษาในจังหวัดสมุทรปราการ ๓. แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับสำนักศาสนศึกษาในจังหวัดสมุทรปราการ ๔. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และ ๕. กรอบแนวคิดในการวิจัย

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านประชากร

ขอบเขตด้านประชากรที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพ ได้แก่ บุคลากร คือพระสังฆาธิการ และบุคคลที่เกี่ยวข้อง ผู้ให้สัมภาษณ์ (Key Informants) โดยใช้วิธีการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Selection) จำนวน ๑๕ รูป ประชากรที่ใช้ในการวิจัยเชิงปริมาณ ได้แก่ พระสังฆาธิการในจังหวัดสมุทรปราการ จำนวน ๒๓๕ รูป^{๑๑}

นอกจากนั้นการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) บุคลากรผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน ๙ รูป ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการบริหารจัดการสำนักศาสนศึกษาในจังหวัดสมุทรปราการ

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่วิจัย ได้แก่สำนักเรียนในจังหวัดสมุทรปราการ แบ่งเขตการปกครองออกเป็น ๖ อำเภอประกอบด้วย ๑) อำเภอเมือง ได้แก่ สำนักเรียนวัดพิชัยสงคราม สำนักเรียนวัดกลางวรวิหาร ๒) อำเภอบางบ่อ ได้แก่ สำนักเรียนวัดบางบ่อ สำนักเรียนวัดบางพลีน้อย ๓) อำเภอพระประแดง ได้แก่ สำนักเรียนวัดทรงธรรมวรวิหาร สำนักเรียนวัดครุโน ๔) อำเภอบางพลี ได้แก่ สำนักเรียนวัดกิ่งแก้ว สำนักเรียนวัดหนามแดง ๕) อำเภอบางเสาธง ได้แก่ สำนักเรียนวัดศรีวารีน้อย สำนักเรียนวัดหัวคู้ ๖) อำเภอพระสมุทรเจดีย์ ได้แก่ สำนักเรียนวัดคู่สร้าง สำนักเรียนวัดใหญ่

๑.๔.๔ ขอบเขตด้านระยะเวลา

ผู้วิจัยได้ทำการวิจัยตั้งแต่เดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๘ ถึงเดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๙ รวมระยะเวลา ๑ ปี

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

การพัฒนา หมายถึง การปรับปรุงปฏิบัติงานอันทำให้เกิดผลสัมฤทธิ์ในการบริหารจัดการสำนักศาสนศึกษาในจังหวัดสมุทรปราการ

การบริหารจัดการ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงเพื่อยกระดับการจัดการการเรียนการสอนของศาสนศึกษาในจังหวัดสมุทรปราการ โดยผ่านการทำงานอย่างเป็นระบบและมีรูปแบบหรือกิจกรรมในการจัดการการเรียนการสอนของศาสนศึกษา โดยมีปัจจัยแห่งความสำเร็จ ๕ ปัจจัย ได้แก่ การวางแผน การจัดองค์การ การสั่งการ การประสานงาน และการควบคุม โดยใช้ทฤษฎีของเฮนรี ฟาโยล์ ซึ่งแบ่งออกเป็น ๕ ด้าน ดังนี้

^{๑๑}สำนักงานเจ้าคณะจังหวัดสมุทรปราการ, สถิติพระภิกษุสามเณรจำพรรษาจังหวัดสมุทรปราการ พ.ศ. ๒๕๕๔, (สมุทรปราการ : สำนักงานเจ้าคณะจังหวัดสมุทรปราการ, ๒๕๕๔), หน้า ๔๙.

การวางแผน หมายถึง ผู้บริหารมีวิธีการปฏิบัติงาน มีการวางแผนล่วงหน้า เพื่อดำเนินการให้เป็นไปตามแบบแผน แผนผังให้มีความสอดคล้องกับสภาพพื้นที่ของการบริหารจัดการสำนักศาสนศึกษาในจังหวัดสมุทรปราการ

การจัดองค์การ หมายถึง การจัดโครงสร้างภายในสำนักศาสนศึกษา มีการกำหนดอำนาจหน้าที่ความรับผิดชอบ มีบุคลากรเพียงพอในการบริหารจัดการสำนักศาสนศึกษาในจังหวัดสมุทรปราการ

การสั่งการ หมายถึง มีการสั่งการให้บุคลากรในสำนักศาสนศึกษาปฏิบัติงานตามกฎระเบียบ มีการให้ขวัญและกำลังใจ มีการตักเตือนในการบริหารจัดการสำนักศาสนศึกษาในจังหวัดสมุทรปราการ

การประสานงาน หมายถึง การดำเนินการติดต่อเชื่อมโยงงาน มีการประชุมปรึกษากัน การสร้างแรงจูงใจแก่บุคลากรในการบริหารจัดการสำนักศาสนศึกษาในจังหวัดสมุทรปราการ

การควบคุม หมายถึง การกำกับดูแลการบริหารภายในสำนักศาสนศึกษา มีการประเมินผลการเรียนการสอน การประเมินผลการดำเนินงานตามภาระหน้าที่ความรับผิดชอบ รักษาทรัพยากรทั้งปวง ทั้งบุคลากร การเงิน วัสดุอุปกรณ์ และวิธีการสาธารณูปการทั้งปวงให้เป็นไปตามการบริหารจัดการสำนักศาสนศึกษาในจังหวัดสมุทรปราการ

สำนักศาสนศึกษา หมายถึง นักเรียนที่มีการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรมแก่พระภิกษุ สามเณร และนักเรียนทั่วไปในจังหวัดสมุทรปราการ

หลักอธิบาท ๔ หมายถึง การนำหลักพุทธธรรมมาผสานเพื่อการประยุกต์ใช้ในการพัฒนาการบริหารจัดการสำนักศาสนศึกษาในจังหวัดสมุทรปราการ ได้แก่ หลักธรรมอธิบาท ๔ ประการ คือ

ฉันทะ หมายถึง บุคคลที่เกี่ยวข้องมีความพากเพียรในงานที่ทำ มีใจใฝ่รักจะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอ และปรารถนาจะทำให้มีการวางแผน คิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุงการพัฒนาการบริหารจัดการสำนักศาสนศึกษาในจังหวัดสมุทรปราการ

วิริยะ หมายถึง บุคลากรที่เกี่ยวข้องมีความตั้งมั่นการทำงาน และมีความขยันหมั่นเพียรประกอบสิ่งนั้น ด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อดทน มีการวางแผน คิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุงการพัฒนาการบริหารจัดการสำนักศาสนศึกษาในจังหวัดสมุทรปราการ

จิตตะ หมายถึง บุคคลที่เกี่ยวข้องมีความตั้งมั่นการทำงาน การตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำและทำสิ่งนั้นด้วยความคิด เอาจิตฝึกฝใจไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านเลือนลหายไป อุทิศตัวอุทิศใจให้แก่สิ่งที่ทำการวางแผน คิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุงการพัฒนาการบริหารจัดการสำนักศาสนศึกษาในจังหวัดสมุทรปราการ

วิมังสา หมายถึง บุคลากรมีการใคร่ครวญในงานที่ทำ หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจหาเหตุผลและตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนในสิ่งที่ทำนั้นโดยโยนิโสมนสิการ มีการวางแผน คิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุงการพัฒนาการบริหารจัดการสำนักศาสนศึกษาในจังหวัดสมุทรปราการ

๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑.๖.๑ ได้ทราบวิเคราะห์สภาพทั่วไปของการพัฒนาการบริหารจัดการสำนักศาสนศึกษาในจังหวัดสมุทรปราการ

๑.๖.๒ ได้ทราบปัจจัยแห่งความสำเร็จของการพัฒนาการบริหารจัดการสำนักศาสนศึกษาในจังหวัดสมุทรปราการ

๑.๖.๓ ได้ทราบรูปแบบของการพัฒนาการบริหารจัดการสำนักศาสนศึกษาในจังหวัดสมุทรปราการ

๑.๖.๔ ผลจากการวิจัยครั้งนี้ สามารถนำไปใช้ในการสนับสนุนการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการศึกษาพระปริยัติธรรม ผู้บริหารหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องสามารถใช้เป็นฐานข้อมูลสารสนเทศในการกำหนดยุทธศาสตร์การบริหารการศึกษาพระปริยัติธรรมให้มีระบบที่ชัดเจน มีประสิทธิภาพ และเจริญรุ่งเรืองสืบต่อไป